

УДК 811.124'373:17.023.34]81'42
 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-3-22>

Уляна ПАНЬКІВ,
 orcid.org/0000-0001-8676-1588
 кандидат філологічних наук, доцент,
 доцент кафедри загального та германського мовознавства
 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
 (Івано-Франківськ, Україна) uliana.pankiv@gmail.com

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ЩАСТЯ У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню репрезентації лінгвокультурного концепту щастя вербальними засобами латинської мови. Категорія щастя упродовж всього існування людської цивілізації є екзистенційним мотива- тором та телеономним концептом, що вимагає комплексного міждисциплінарного підходу до свого вивчення філософів, психологів, культурологів та лінгвістів. Актуалізація проблеми в науковому дискурсі зумовлена осо- бливими умовами життя українського суспільства, коли виклики воєнного стану поєднуються з активними гло- балізаційними процесами та стрімким реформуванням усіх сфер життя. Усвідомлення цінностей європейського культурного простору вимагає осмислення спільного фундаменту, котрим стала антична цивілізація.

Мета роботи – виявити особливості засобів вербалізації концепту щастя латинською мовою та з'ясувати їх семантико-когнітивний зміст. Отриманий шляхом суцільної вибірки із лексикографічних джерел лінгвальний матеріал дав змогу виявити прямі номінації концепту щастя: *felicitas*, *beatitudo*, *fortuna*, які етимологічно і дериваційно пов'язані з прикметниками *felix*, *beatus*, *fortunatus*, що входять до цього ж номінативного поля.

За допомогою описового методу сформовано корпус паремійних одиниць із залученням ілюстрацій-мікро- контекстів із оригінальних творів римських авторів на позначення вказаного концепту. Шляхом семантично- го аналізу виокремлено номінації телеономних концептів, що найчастіше корелюють із концептом щастя, та проаналізовано їх значення та особливості перекладу. Людина здатна стати щасливою, як вважали римляни, завдяки зусиллям волі і безперервній праці над власним удосконаленням, чесно виконуючи усі громадянські і дер- жавні обов'язки, допомагаючи усім, хто цього потребує, не спокушаючись на випадковий збіг обставин, що міг би привести до успіху, та здобування матеріальних благ.

В аксіологічній ієрархії давніх римлян щастя найчастіше поєднувалося із етноспецифічними поняттями *virtus*, *vir bonus*, *honestas*, *vita honesta*, *bonum publicum*, *salus publica*, *potens misericors*, що сформували дисти- нктивні характеристики цього універсального концепту. Їх дослідження сприяє глибокому розумінню латинської мовної картини світу та осмисленню ролі римської цивілізації у формуванні післяантичного європейського простору.

Ключові слова: лінгвокультурний концепт, телеономний концепт, мовна картина світу, латинська мова, кон- цент щастя, концепт *virtus*.

Uliana PANKIV,
 orcid.org/0000-0001-8676-1588
 Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of General and Germanic Linguistics
 Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
 (Ivano-Frankivsk, Ukraine) uliana.pankiv@gmail.com

VERBAL REPRESENTATION OF LINGUO-CULTURAL CONCEPT HAPPINESS IN LATIN

The article is devoted to the study of representation of linguo-cultural concept happiness by verbal means of the Latin language. The category of happiness throughout the whole existence of human civilization is an existential motivator and a teleonomic concept that requires a complex interdisciplinary approach to its study by philosophers, psychologists, culturologists and linguists. Actualization of the problem in the scientific discourse is stipulated by special conditions of the life of Ukrainian society when the challenges of martial law are combined with active globalization processes and rapid reformation in all spheres of life. Awareness of the values of the European cultural space requires understanding of the common foundation that the ancient civilization has become

The purpose of the work is to reveal the peculiarities of means of verbalization of the concept of happiness in Latin and find out their semantic and cognitive content. Received by means of continuous sampling from lexicographic sources linguistic material gave the possibility to identify direct nominations of the concept of happiness: *felicitas*, *beatitudo*,

fortuna which etymologically and derivationally are related to the adjectives *felix*, *beatus*, *fortunatus*, which belong to the same nominative field.

Using the descriptive method a corpus of paremic units including illustrations-microcontexts from the original works of Roman authors indicating the concept was formed. By means of semantic analysis the nominations of teleonomic concepts which often correlate with the concept of happiness were distinguished, their meaning and peculiarities of translation were analyzed.

A person is capable of becoming happy as the Romans believed due to the efforts of will and continuous work on self-improvement, honestly fulfilling all civil and state duties, helping everybody who needs without being tempted by a fortuitous coincidence of circumstances that could lead to success and acquisition of material welfare.

In the axiological hierarchy of the ancient Romans happiness was often combined with ethno-specific concepts *virtus*, *vir bonus*, *honestas*, *vita honesta*, *bonum publicum*, *salus publica*, *potens misericors* which formed distinctive characteristics of this universal concept. Their research contributes to deep understanding of the Latin language world picture and awareness of the role of Roman civilization in the formation of the post-antique European space.

Key words: *linguo-cultural concept, teleonomic concept, linguistic picture of the world, the Latin language, the concept of happiness, the concept of virtus.*

Постановка проблеми. Духовні цінності, властиві античній цивілізації, стали спільним фундаментом у формуванні європейського культурного простору. Вони репрезентовані у мові та культурі телеономними концептами, що «складають ядро морального ідеалу, прагнення до якого наповнює життя сенсом» (Черненко, 2013: 223), серед яких особливе місце займає концепт *щастя*. Розмірковування про сутність *щастя*, шляхи і засоби його досягнення, місце в аксіологічній ієрархії та взаємозв'язок з іншими компонентами цієї системи упродовж тривалого часу визначали напрямки досліджень філософів, психологів, культурологів та лінгвістів. Його найбільш уживаною прямою номінацією у латинській мові є лексема *felicitas*, *atque*, котра у латинськомовному словнику Totius Latinitatis Lexicon має дефініцію: *status et condicio ejus, cui res omnes secundae fluunt, bona fortuna, prosperitas, beatitudo* (Forcellini, 1875: 276). Від цього номену сформувалася назва особливого наукового напрямку – феліцитологія, предметом якого є теоретичні і практичні проблеми *щастя*. Сучасна етика загальнозначущими умовами його досягнення вважає: задоволення основних матеріальних потреб; повноту і осмисленість існування людини; спроможність останньої реалізувати власне уявлення про життя в ситуаціях морального вибору; достатній ступінь збіжності актуального стану буття та уявлення про те, яким воно має бути; гармонію внутрішнього світу людини і її зовнішніх стосунків (Шинкарук, 2002: 729).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останнього десятиліття лінгвісти-антикознавці здійснили низку вагомих досліджень концептосфери європейської античності на матеріалі класичних (латинської і давньогрецької) мов. Грунтовний аналіз концепту *virtus* пропонує у численних дослідженнях Н. Черненко, вказуючи на його особливу роль у системі цінностей давньо-

римського суспільства та вплив на формування такої ж системи в окремих європейських культурах. О. Милик вивчає репрезентацію поняття *здоров'я* лінгвальними засобами латинської мови. Дослідниця вказує, що субконцепти *salus*, *sanitas* і *valetudo* експонують концепт, котрий мав один із найвищих аксіологічних статусів у духовному світі античності. Предметом наукових зацікавлень О. Пилипів є концепт *доля*, його змістове наповнення і багатовимірне сприйняття античною людиною і як сили, котрій вона спроможна протистояти, і як неминучості плину людського життя. Однак у сучасному мовознавстві практично відсутні дослідження, які би комплексно розглядали концепт *щастя* крізь призму критеріїв його номінативного поля.

Мета дослідження – виявити семантико-когнітивний зміст та особливості засобів вербалізації концепту *щастя* у латинській мові. Для досягнення цієї мети передбачається виконання таких завдань: шляхом суцільної вибірки із фразеологічних лексикографічних джерел (Корж, 1994; Цимбалюк, 2003; Цимбалюк, 1990) сформувати корпус паремійних одиниць на позначення концепту *щастя*; застосувати комплексний міждисциплінарний підхід до його дослідження як складника системи цінностей стародавнього римлянина; виокремити та проаналізувати семантичні ознаки телеономних концептів, що найчастіше із ним корелюють; з'ясувати універсальні та етноспецифічні ознаки їх номінацій у латинській мові. Об'єктом дослідження є вербалізований засобами латинської мови концепт *щастя*, предметом – мовна реалізація та його ціннісне наповнення у римській лінгвокультурі.

Виклад основного матеріалу. У конкретний історичний період кожне суспільство керується комплексом цінностей, які є основою вибору особистих і суспільних моделей поведінки. Вони визначають екзистенційне тло етнічної спільноти,

зумовлюють її розвиток і формують узагальнений образ *щастя* (Воронова, 2021: 66). У латинській мовній картині світу, як уже зазначалось, його найчастіше експонує слово *felicitas, atis f*, що етимологічно і дериваційно (Петрова, 2010) поєднане із прикметником *felix, icis* зі значенням “*is, cui omnia succedunt, fortunatus, florens, beatus*” (Forcellini. 1875: 276). Погоджуємося з думкою Н. Черненко (Черненко, 2013), що аналіз діяхронно-філософських категорій має бути максимально відсторонений від рідної мови дослідника чи перекладача. Це може стати на заваді розумінню сутності цього поняття у межах відповідної лінгвокультури у часі його формування та використання. Словникова дефініція прикметника *felix, icis* подається укладачем вказаного лексикографічного джерела за допомогою низки прикметників, що, за свідченням наших досліджень, використовуються як синоніми на позначення *щастя*.

Лінгвальний матеріал свідчить, що одним із найбільш поширених концептів, які корелюють із досліджуваним концептом, є *virtus*: *Nec enim virtutes sine beata vita cohaerere possunt, nec illa sine virtutibus*. – *Ані добродетель неможлива без щасливого життя, ані щастя без добродетелі. Beatus esse sine virtute nemo potest*. – *Без добродетелі ніхто не може бути щасливим. Virtus sola homines beatos reddit*. – *Лише добродетель робить людей щасливими*. Тотожне значення має вислів: *Solae faciunt virtutes beatos*. Переважна більшість громадських діячів і мислителів давнього Риму, серед яких і Марк Туллій Цицерон, висловлювали своє розуміння взаємного зв'язку цього поняття із *щастям*: *Omnes virtutes compotes beati sunt*. – *Всі, хто володіє добродетеллю, щасливі. Consequens est beatam vitam virtute esse contentam*. – *Ми безперечно приходимо до висновку, що щасливе життя – у добродетелі*.

Однак всебічного висвітлення поняття *virtus* набуває у вченні одного із видатних представників стоїцизму філософа Сенеки: *Virtus extollit hominem et super cara mortalibus conlocat; nec ea, quae bona, nec ea, quae mala vocantur, aut cupit nimis aut exravescit*. – *Лише добродетель підносить людину над усім, чим так дорожать смертні; лише вона, добродетель, і надто не прагне того, що називають благом, і надто не боїться того, що іменують злом*. Вибудовуючи власний духовний світ, римлянин має прагнути до добродетелі: *Fac te ipse felicem. Facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta virtus est, turpia, quibus militia coniuncta est* (Seneca). – *Зроби сам себе щасливим! Це тобі під силу, якщо зрозумієш одне: благо лише те, в чому присутня*

добродетель, а те, що стосується зла, ганебне. In virtute posita est vera felicitas (Seneca). – *Справжнє щастя – у добродетелі*.

Зазначимо, що, з одного боку, через етнічно-історичну унікальність (Черненко, 2013) в українській мові не знаходимо понять тотожних за значенням до *virtus*. Його відповідники в перекладі рідною мовою – *добродетель, доблесть, чеснота*. Але з іншого, сучасні реалії життя українського суспільства в умовах *status belli* актуалізують сприйняття цього поняття як необхідної риси морально досконалого громадянина, захисника держави, у якій *non muri, sed viri sunt praesidia oppidorum. Felicitatem in dubiis virtus impetrat*. – *У складних (обставинах) щастя досягається добродетеллю (мужністю)*.

На взаємозв'язок телеономних концептів *felicitas* і *virtus* вказують і мислителі післяантичної Європи: *Beatitudo non est virtutis praemium, sed ipsa virtus* (Spinoza). – *Щастя – це не є нагорода за добродетель, а сама добродетель*.

В аксіологічній ієрархії римлянина добродетель не тільки важливіша, ніж багатство, але й зберігає цінність у приватному житті та приносить благополуччя у сімейні відносини: *Dos non facit faustum coniugium, sed virtus*. – *Не посаг робить шлюб щасливим, а добродетель*.

Не тільки обов'язкові для виконання усіма громадянами закони римського права, але й часто сформульовані у латинських пареміях *more maiorum* (звичаї предків) спонукали громадян стародавнього Риму до гідного і чесного життя: *Beate vivere est honeste vivere*. – *Жити щасливо – значить жити чесно. Honestata vita beata est*. – *Чесне життя – щасливе*.

У численних пареміях знаходимо застереження римських громадян від поганих вчинків: *Felix criminibus nullus erit diu*. – *Ніхто довго не буде щасливий злочинами. Nemo improbus beatus non est*. – *Погана людина не може бути щасливою. Щастя не здобудеш кривдою або несправедливістю: Non potest esse feliciter vivi nisi cum virtute vivitur*. – *Ніхто не може жити щасливо, якщо живе нечесно. У своїх моральних настановах про це говорили і поети: Nemo malus felix, minime corruptor* (Iuvenalis). – *Ніхто поганий не буде щасливим, а найменше – нечесливець*.

Щастя окремого громадянина – це *bonum publicum* – громадське благо, про яке, за доволі ідеалізованими уявленнями давніх римлян, мали дбати усі мешканці: *Maiores nostri omnibus rebus agendis quod bonum, faustum, felix esset praefabantur* (Cicero). – *Наші предки, розпочинаючи усі справи, бажали, щоб усе було «на добро,*

на благо, на щастя». Імовірно, автор мав на увазі відому латинську формулу, котрою керувалися римляни, приступаючи до виконання державних обов'язків: *Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit populo (Romano)*. – Для добра, щастя, благополуччя і процвітання народу (римського).

Марк Туллій Цицерон вважав, що успіх держави завжди має переважати над власними інтересами і добробутом: *Suam salutem posteriorem communi salute ducere (Cicero)*. – Ставимо своє благо після блага суспільного. Цією настановою треба керуватися і у приватному житті, бо воно теж має бути на користь суспільства: *Non solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis maximeque rei publice (Cicero)*. – Не тільки для себе ми хочемо бути багатими, але і для дітей, рідних, друзів, і особливо – для держави.

Успішне життя держави завжди було особливою цінністю римлян, а високі моральні якості влади схвалювалися народом: *Potens misericors publica est felicitas (Syrus)*. – Милосердний можливо-владаць – це громадське щастя. Після тривалого правління жорстокого і деспотичного імператора Тита Флавія Доміціана, котре завершилося у 96 р. н. е. його вбивством, до влади прийшли імператор Нерва, а через два роки Траян. Зміни, що відбувалися у суспільстві, мали велику підтримку громадян. Римський історик Тацит характеризує час їхнього правління: *Rara temporum felicitas, ubi quae velis sentire et quae sentias dicere licet*. – Рідкісний щасливий час, коли можна думати те, що хочеш, і говорити те, що думаєш. Очевидно, із цього вислову взята формула *Felicitas temporum* – Благоденствування епохи, що надовго залишилася у використанні європейців. Давньоримський історик, ритор і політичний діяч періоду пізньої античності Флавій Євтропій у короткому викладі римської історії *Breviarium ab Urbe condita* наводить привітання римського сенату новому імператору: *Augusto felicior, Traiano melior*. – Будь щасливішим від Августа і кращим за Траяна.

Результати наших досліджень свідчать, що поняття *щастя* часто асоціювалося у римлян із випадковістю, сприятливим збігом обставин. Лінгвальним відображенням такого розуміння є виявлені у римських авторів вислови: *Prosper flatus fortunae (Cicero)*. – Щасливий збіг обставин. *Tot prosperis confluentibus (Suetonius)*. – При збігові стільки щасливих обставин. Довіра до впливу богів, непостійної долі-Фортуни, котра символізувала і щастя, була в античних народів дуже сильною. Античні зображали її у постаті красивої жінки з повязкою на очах, яка стояла на колесі – символі мінливості долі і щастя:

Fortuna volubilis – Щастя зрадливе, доля зрадлива. В одній руці богиня тримає ріг Амальтеї (символ достатку), а іншою розсипає монети – несподівані подарунки долі, що робили людину щасливою: *Fortunis maximis ornatus* – Прикрашений великими дарами долі. *Quis Fortuna complexa est*. – Улюбленець Фортуни. Римляни мали побажання: *Faveat Fortuna*. – Нехай благословить Фортуна.

Однак у філософа-стоїка Сенеки знаходимо заклик не покладатися на такий хід подій: *Nunquam credideris felicem ex felicitate suspensum (Seneca)*. – Ніколи не вважай щасливим того, хто залежить від випадковостей. Традиційна у римлян формула поздоровлення з новим роком *Annum novum bonum, faustum, felicitumque sit* – Нехай новий рік буде добрим, вдалим і щасливим у відомих листах Луція Аннея до Луцилія знаходить таке трактування її автором: *Cotidie mihi annum novum faciunt, quae ego faustum et felicem*. – У мене щодня новий рік, а щасливим і благополучним я його роблю сам.

Латинські паремії також репрезентують заклик до активної діяльності людини, власної участі у життєвих обставинах: *Fortunam suam quisque parat*. – Кожен сам знаходить своє щастя. *Faber est quisque suae fortunae*. – Кожен є ковалем своєї долі (свого щастя). *Sua cuique fortuna in manu est*. – Власне щастя у кожного в руках. Розуміння того, що життєва дорога часто дуже нелегка і тільки подолавши складні перепони, можна усвідомити своє благополуччя, репрезентувалося стародавніми людьми у численних пареміях: *Nemo sine cruce beatus est*. – Ніхто без страждання не буває щасливим. *Fortiter malum qui patitur, idem post potitur bonum*. – Хто мужньо переборює горе, той потім виборює щастя. У латинському лексиконі знаходимо кореляції вже згаданого прикметника *felix* із прикметниками *fortis* і *patiens*: *Patiens et fortis se ipsum felicem facit*. – Терплячий і хоробрий робить сам себе щасливим. Покірності долі замало для подолання труднощів: *Totam vim beatam vivendi in animi robore pono (Cicero)*. – Суть щасливого життя я цілком вбачаю у силі духу.

Як і багато відомих античних філософів, римляни вважали, що стан відчуття щастя залежить від індивідуального світосприйняття людини і її життєвих настанов: *Si felix esse vis, esto*. – Якщо хочеш бути щасливим, будь (ним). *Fac te ipse felicem*. – Зроби себе щасливим. Це усвідомлення можливе тоді, коли людина є носієм високих моральних чеснот: *Semper beatam se putat benignitas*. – Добра людина завжди вважає себе щасливою.

Виявом доброти, що приносить велике задоволення, є допомога усім, хто цього потребує: *Beatus est, qui prodest, quibus potest*. – Щасливий

той, хто допомагає тим, кому може. Серед тих, хто найчастіше відповідно до свого професійного обов'язку надає допомогу людям, з найдавніших часів уважаються лікарі. Здоров'я пацієнта, продовження тривалості та якості його життя завдяки перемозі над недугами завжди були головними принципами їх діяльності і забезпечували високе моральне задоволення: *Medici, si omnibus morbis medere possint, felicissimi essent hominum.* – Якби лікарі могли вилікувати всі хвороби, вони були б найщасливішими з людей.

Доброчинність, допомога, прихильне ставлення, на думку римлян, повинні бути взаємними у соціальних стосунках: *Habet in adversis auxilia, qui in*

secundis commodat. – У нещасті знаходить допомогу той, хто, перебуваючи у щасті, допомагає.

Висновки. Лінгвокультурний концепт *щастя* є багаторівневою ментальною одиницею, до вивчення якої застосовується комплексний інтердисциплінарний підхід різних галузей гуманітарної науки. Як один із універсальних і базових, він відображає не лише світосприйняття давніх римлян, але й частину аксіологічної ієрархії античної культури. Визначення його дистинктивних рис та кореляцій з іншими телеонімічними концептами є важливим етапом дослідження давньоримської мовної картини світу та її впливу на формування новітніх культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронова В. В. Концепт *щастя* як поліпредметний об'єкт наукового дослідження: діахронічний аспект. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Київ, 2021. Випуск 37. С. 66–72.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 283 с.
3. Корж Н. Г. Из скарбниці античної мудрості. Київ : Вища школа, 1994. 352 с.
4. Луцій Анней Сенека. Моральні листи до Луцілія. Переклав з латини Андрій Содомора. Львів : Априорі, 2017. 552 с.
5. Петрова Г. В. Латинсько-український словотвірний словник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 880 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 751 ст.
7. Цимбалюк Ю. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами. Вінниця : Нова книга, 2003. 410 с.
8. Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я і приказки. Київ : Вища школа, 1990. 436 с.
9. Черненко Н. А. Особливості мовної маніфестації концепту VIRTUS (на матеріалі «Моральних листів до Луцілія» Сенеки). *Studia Linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 223–228.
10. *Totius Latinitatis Lexicon. Opera et studio Aeg. Forcellini et in hac editione post tertiam auctam et emendatam a I. Furlenetto. Prati: Aldianis, 1858 – 1875.*

REFERENCES

1. Voronova V. V. (2021) Kontsept shchastia yak polipredmetnyi ob'iekt naukovoho doslidzhennia: diakhronichniy aspekt. [The concept of happiness as a multi-subject object of scientific research: the diachronic aspect]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. Kyiv, 2021. Vypusk 37. S. 66–72. [in Ukrainian]
2. Holubovska I. O. (2004) Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu. [Ethnic features of the linguistic pictures of the world]. Kyiv : Lohos, 2004. 283 s. [in Ukrainian]
3. Korzh N. H. (1994) Iz skarbnytsi antychnoi mudrosti. [From the treasury of ancient wisdom] Kyiv : Vyscha shkola, 1994. 352 s. [in Ukrainian]
4. Lutsii Annei Seneka. (2017) Moralni lysty do Lutsyliia. [Moral letters to Lucilius. Translated from Latin by Andriy Sodomora] Pereklav z latyny Andrii Sodomora. Lviv : Apriori, 2017. 552 s. [in Ukrainian]
5. Petrova H. V. (2010) Latynsko-ukrainskyi slovotvirnyi slovnyk. [Latin-Ukrainian word-formation dictionary]. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 2010. 880 s. [in Ukrainian]
6. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. [Philosophical encyclopedic dictionary] / za red. V. Shynkaruka. Kyiv : Abrys, 2002. 751 s. [in Ukrainian]
7. Tymbaliuk Yu. (2003) Bibliina mudrist u latynskykh aforyzmakh ukrainskoiu ta anhliiskoiu movamy. [Biblical wisdom in Latin aphorisms in Ukrainian and English languages]. Vinnytsia : Nova knyha, 2003. 410 s. [in Ukrainian]
8. Tymbaliuk Yu. V. (1990) Latynski pryslivia i prykazky. [Latin proverbs and sayings]. Kyiv : Vyscha shkola, 1990. 436 s. [in Ukrainian]
9. Chernenko N. A. (2013) Osoblyvosti movnoi manifestatsii kontseptu VIRTUS (na materialy "Moralnykh lystiv do Lutsyliia" Seneky). [Peculiarities of the language manifestation of the VIRTUS concept (on the material of Seneca's "Moral Letters to Lucilius")]. *Studia Linguistica*. 2013. Vyp. 7. S. 223–228. [in Ukrainian]
10. *Totius Latinitatis Lexicon.* [The Complete Latin Lexicon.] Opera et studio Aeg. Forcellini et in hac editione post tertiam auctam et emendatam a I. Furlenetto. Prati : Aldianis, 1858–1875. [in Latin].